

Адтай Мятав

Нэг өдөр сонины эрхлэгч намайг дуудаж

-Чамайг томилолтоор хөдөө явуулж, Мятав гэдэг хvний тухай сурвалжлуулахаар боллоо. тэр хvн, саяхан шатаж байгаа таван давхар байшингийн тагтан дээрээс нэг хvvxдийг буулган авч амий нь аварсан байна гэлээ. Би “буулган авч гэнэ vv? Өөрөө дор нь байж байгаад шат тавьж өгсөн хэрэг vv?” гэж асуулаа. Эрхлэгч: ийм учиртай юм гэнэ. Үүдний өрөөнөөс нь гэнэт хvчтэй гал дvрэлзэн асахад найман настай жаал хvв яах ч аргаа ололгvй тагтан дээрээ зугатан гарчээ. Удалгvй хойноос нь харанхуй хар утаа хуйлран баагиж, юу ч vлдээлгvй хуйхлах гэсэн шиг улаан гар өрвөлзөн эрчилж, ve ve хvvxдийн биенд хvрч байжээ.

Гудамжинд цугларсан хvмvvс хий дэмий “Хаалга нь дотроосоо тvгжээтэй юм. Одоо яана аа. Бусад нь дvврч, тэр хvвг л авах юмсан, шат байгаад хvрэхгvй нь, Юун ч өндөр юм бэ” гэх зэргээр учир замбараагvй шуугилдаж юу хийхээ мэдэхгvй самгардан бужигналдсан гэнэ. Гэтэл Мятав тэдэн дээр ирж, байдлыг мэдмэгч манайхаас урт олс аваад ир гэж хvvxэд гvйлгэжээ. Бvх хvмvvсийн найдвар гагцхvв Мятавт хандаж тvвний хэлэх, хөдлөхийг л харцгааж байжээ. Хvvxэд олс авчирмагч Мятав vзvvрийг дээш шидэж, тэвдэж сандарсан хvвд:

-Тайван бай. Олсны vзvvрээр биеэ ороон сайн барь. Тэгээд доошоо vсэр! гэлээ. Хvв ч заасан ёсоор нь vсэрчээ. харж зогссон хvмvvс цөм дуу алдацгаав. Мятав хvвг vсэрмэгц хvчий нь дагуулан олсоо хvчтэй эргvvлжээ. Олсноос зуурсан хvв гайхан шуугилдаж байсан хvмvvсийн толгой дээгvvр Мятавын гарын аясаар эргэлдэж гарчээ. Тэгснээ Мятав эрчи нь бууруулан бууруулсаар хvвг дэргэдээ буулгаж авсан гэнэ.

“Хачин юм даа” гэж намайг дуу алдахад эрхлэгч

-Нээрээ тун сонин юм шvv. Би дуулснаа л чамд ярьж өглөө. Сайн сурвалжилбал өөр юм ч олдож магадгvй гэсэн юм. Ингээд би Мятав гуайг эрэн сурвалжлахаар хvлгийн жолоог хөдөө тийш нь заллаа.

Надтай хуучилж суугаа хvнийг Баяр гэдэг юм. Тэр, хашир хянуур, нягт нямбай, vг дуу цөөнтэй ч vнэн яриатай, өргөн мэдлэг, арвин туршлагатай, нутаг усныхандаа vлгэрч тvvхч гэж алдаршсан хvн. Баяр гуай нутаг орныхоо тvvх, уул усны домог, тэндээс төрсөн алдар цуутнуудын тухай олон юм мэднэ. Тиймээс ч би Баяр гуайг Мятавын сонин явдал руу нэвтрэн орох “гvvр”, эрлийн эхэн болж чадах хvн гэж найдан, хэрэг болгож зорьж ирсэн юм.

-Та Мятав гэдэг хvнийг таних уу? гэж би шууд яриа өдлөө.

-Адтай Мятав уу? Би сайн танина. Дотор сайтай, ухаан сийрэг, цэцэн цэлмэг хvн юм шvv дээ гэлээ.

Тэгвэл тэр хvнийхээ тухай надад нэг сайн ярьж өгөөч. Тун их хэрэг болоод байна гэвэл,

-Ажил вйлсий нь ярих юм уу. Авир төрхий нь хэлэх юм уу гээд инээмсэглэнэ.

-Аль, алиныг нь... гэж би дуу алдав.

Баяр гуай:

-Манай нутгийнхан тvвнийг адтай Мятав, ачтай Мятав гэдэг юм. Нэг ve манайхан бишгvйдээ л айл аймаг явдаг байлаа. Хатирдаг морь, хэцvv ан, сайхан айрганд дуртай, нутаг

усныхандаа нэр төр сайтай, дөлгөөн сайхан зантай, тусархуу, ажилсаг, эртэч, наргиан, хөгжөөнтэй, хөдөө нутагт олон тааралдах жирийн л нэг гүдэс шулуун хvн дээ. Овор төрхий нь яривал, унжуудуу хамар, урт эрvвтэй, сэргэлэн хурц нүдтэй, амьдралын олон он жилийн хугацаанд хал дол үзсэнийг гэрчлэх мэт хэдэн гvн үрчлээ суусан өргөн магнай, тэгш сайхан шүд бүхий цээж тэвхгэр зузаан, залуудаа сайхан эр явсан болов уу гэмээр янхигардуу чацархаг биетэй, хөнгөн шингэн нэг vгээр хэлбэл, нүдэнд дулаахан сайхан өвгөн байдаг гэдгийг л би сайн мэдэх юм. Мятав сvвлийнхэнтэйгээ нэг хэсэг нэгдлийн хонь хариулж байлаа гэсэн. Хөдөлмөрийн баатар болоогүй ч мал маллахын эрдэм ухааны сайн мэддэг, нэгдлийн урдаа барьдаг хоньчны нэг гэгдэж, сонин хэвлэлд ч гарч байсан байхаа.

-Хvний байдал ерөнхийдөө ийм байж. Ажил хэргээс нь?...гэж намайг шамдуулахад Баяр гуай сахлаа имэрч:

-Ах чинь vнэрхэж байгаа юм биш. Үлгэр домог бол яриад л өгөхсөн. Буух эзэнтэй буцах замтай юмыг тэгж болохгүй ээ. Мятав гэдэг чинь vлгэр домгийн баатар биш, жинхэнэ эгэл жирийн хvн шvв дээ гэж инээмсэглээд,

-Чи эхлээд хоршооны манаач Өлзийтэй уулз. Мятав Өлзий хоёр чинь цуг дайтаж явсан улс. Тэр чамд мундахгүй юм хэлж ч өгнө. Хэнтэй уулзахыг зааж ч чадна гээд тамхиа сорж хэсэг сууснаа горьдсон гуйсан нүдээр өөрийн нь ширтэн суугаа намайг харж өрөвдсөн бололтой.

-Чи ер нь салахгүй шинжийн эр vв дээ. Үзэж дуулсан ганц нэг юмаа ярьж vзэхээс дээ хэмээн бүдэгхэн шивнэж хойноөгvвлэх хоёр явдлыг ярьж өгсөн юм. Ийнхvв эрэл маань бүтэмжтэй эхэллээ.

НЭГЭН СЭХЭЭ

Олон нуурын голд Хэцvв цvнхээл гэж зард гарсан бэрх нуур байдаг юм. Томоороо ч гавихгүй л дээ. Нэг захаасаа нөгөө захаа хvртэл ердөө зуугаадхан л алхам. Жижигхэн хэрнээ учиргүй гvнзгий, эргvвлэгтэй, дотор нь орсон хэрийн амьтан эсэн мэнд эргэж гарах нь ховор дуулддаг. Уг нь ус нь тунгалаг тогтуун дөлгөөн, ёроолын шаргал элс нь тун ойрхон мэт туяаран харагддаг. Дэргэдvвр нь янз бүрийн өвс ургамал алаглан ургасан, хажуухандаа нарийн ширхэгтэй зөөлөн элстэй, ёстой л амарч байгууштай сайхан газар байдаг юм.

Зургаан сарын аагим халуун ид шатаж байсан ve юмсан. Мятав хонь салхидаад хэцvв цvнхээлд вйчих вий, юмыг яаж мэдэх вэ гэсээр нуурын хойд ухаа дээгvвр гарч иржээ. Гэтэл бачимдсан хvний муухай орилох дуу гарч гэнэ. Тогтож харвал, нуурын усанд нэг хvн орчихсон ve ve шовсхийн, сарвалзаж байгаа vзэгдлээ. Мятав нэг мэдэхнээ нуурын эрэг дээр ирчихсэн, “Одоо яана аа сvйд боллоо. Нуур луу орчихоор хамт өнгөрчих, гарч нь бариулчих гэхээр юу ч байдаггүй” гэж гаслан зогсож байв.

Ядаж уснаас их айдгийг хэлэх vв, яадаг ч аргаа олохгүй нэг хэсэг болжээ. Нөгөө хvн нэг ил гарч, нэг адлд орж орь дуу тавьсан хэвээр. Дууны нь хvч улам суларч байхыг vзээд бvр ч их бачимдсан гэнэ. Улс амьтанд дуулгая уу гээд эргэтэл тэвдсэндээ болоод морио алдчихсан хөл залгаж хэл хvргэх унаа бvв хэл, гартаа барьсан шидэмсний тасархай ч vгvй хоцорсон байжээ. Яана аа, өнгөрчихлөө л дөө гэж харамсан ийш тийшээ хартал бөөр алаг хvрэн бяруу нь оодогнон сvвл хатгасаар айсууг vзэнгvвт:

-Тэгдэг хэрэг, болдог арга! гэж дуу алдан бярууг амдлаа. Ялаа шумууланд хөөгдөн ухаан жолоогүй яваа бярууг ойртоод ирэхээр нь ухасхийн сvүлдэж барьж аваад тэврэн нуур луу гvйв.

Нуурын эрэг дээр ирж, нөгөө хvний ил гарч ирэхийг отож байснаа байдаг чадлаа шавхан бярууг нуурын тэг дунд чулуудчихлаа. Холхийх сvртэй чимээ гарч, Мятав цалгисан усны хвчит давалгаанд цохигдон ар тийшээ саван унажээ.

Долгио намдахаар эргэн тойрноо харсан чинь нөгөө хvн тэртээ эргийн шаргал элсэн дээр хэвтээ харагдлаа. Очтол нөгөө хvн амьсгаа авч жаахан уужраад,

-Ус элч хоёрт vxэх шахлаа. Юу ч болов доо. Усанд сарваганаж явтал минь нэг хvн том алаг юм чулуудчих шиг болсон. Тэгсэн чинь ус хвчтэй палхийгээд би тvvнээс vvссэн хвчтэй долгионд цохигдон шидэгдэж яаж ч чадалгvй элс рvv шаачихаад бvтэж vxэх шахлаа гэхэд,

-Арай дэндvv хвчтэй шидчихсэн юм болов уу даа. За яамай, яамай. Эрдэнэт хvний амь л мэнд гарсан бол болох нь тэр! гэж Мятав олзуурхан баярлаж суужээ.

Хvний золионд амь алдах шахсан бярууны хошуу ve ve цухалзан явсаар нуурын эрэг рvv огло харайн гарч усаа шилгээгээд ингэж сэрvvцдэг бол ч аюултай юм байна гэсэн янзтай эзэн рvvгээ харж байснаа ижлээ vгvйлэх мэт мөөрөн гэрийн зvг шогшиход Мятав:

-Ингэх л ёстойсон. Овоо шvv бөөр алаг минь. Монгол vxрийн эрдмийг ёстой нэг vзvvлж чадлаа даа гэж бахдан хайрлажээ.

ХУСНЫ ШИД

Нэг өдөр Мятав малд явж байгаад Асгатын цохион дээрээс хэдэн тэмээгээ дурандаж суужээ. Тэр цохио бол хажуунаас нь хус мод шахан ургасан, гурав дөрвөн давхар байшингийн дайтай, тэрvvхэндээ өндөр гээчийн газар байдаг юм. Хвржигнэх сvртэй дуу гарахаар Мятав эргээд харсан чинь том алаг ирвэс ард нь ирчихсэн хэдхэн алхмын цаанаас всрэн дайрахаар завдаж байлаа.

Хаашаа ч гарах газаргvй болжээ. Ирвэс биеэ хураан архирлаа. Мятав гэнэт цохионоос всэрч өндөр хусны оройгоос зуурахад хус саван гулзайж нумарсаар Мятавыг газардуулав. Ирвэс хойноос нь всрэхээс айн зврхшээсэн янзтай өндөр хадны ирмэг дээр ирчихсэн балтайн хярж, Мятав руу хий л гөлөрч байв. Мятав “чамайг одоо” гэж шивнэн арайхийн тогтоон барьж байгаа нумарсан хусны vзvvрийг ирвэс рvv чиглvvлэн татаж байгаад тавьчихав. Хусны vзvvр чавхдан очиж ирвэсийг шавхуурдахад огцом муухай дуу гарч, амь тавьсан ирвэс өндөр хаднаас цоохор арьс шидсэн мэт газарт нэвсийн унажээ. Ингэж Мятав халз тулгарсан араатны аюулаас ухаанаараа мултран гарсан тvvхтэй.

Би тэгээд манаач Өлзий гуайтай уулзсан юм.

-Та найзынхаа тухай ярьж өгнө vv гэвэл:

-Өөлөх юмгvй таван хуруу тэгш хvн. Хvний хийдгийг л хийдэг хvн дээ. Илvv гарна уу гэхээс дутна л гэж лав vгvй.

-Яагаад адтай Мятав гэж хэлэгддэг болсон юм бэ?

-Яах вэ ажил вйлс, авхаалж самбаа нь хvн хvнээс гоц тасархай болохоор л тэгж нэрлээ биз.

-Та тэгвэл ажил вйлсээс нь ярьж өгөөч.

-Ах чинь бvгдийг нь мэдэхгvй. Улс амьтан янз янзын л юм ярьдаг юм. Би дайтаж явсан цагийнх нь явдлаас зарим юмыг өөрөөр нь яриулж, соронзон хальсанд бичиж авсан юм. Тvvнийгээ л шууд сонсгочихье. Чамд Мятавын явдал тийм хэрэгтэй юм бол Мөнхтэй

уулзаарай л даа. Тэднийх одоо Борын хөндийд зусаж байгаа болов уу. Мөнх Мятав хоёр бас ч яггүй дотно, хэн хэнийхээ ажил явдлыг овоо гадарладаг л баймаар улс даа. Арай хоосон буцаахгүй байх гээд дуу хураагчийнхаа товчийг дарахад хэн нэгний эрдvв боргил хоолой сонсогдож намайг гялайлгасан билээ.

ГАЙХАМШИГТ СОРОНЗОН

Эх орны минь эрх чөлөө, тусгаар тогтнолд гадны аюул заналхийлсэн тvгшvвртэй цаг ve байлаа. Дайсан манай хил рvв ve ve гэнэт уулгалан дайрч өдөөн хатгаж байсан юм. Цэрэг болгон л дайн дажин, будлиан самуун, vхэл хагацал, ялсан дийлснээ ярьдаг байлаа. Шинэ цэрэг миний хувьд бол урьд өмнө ямар нэг вймээн будлианд оролцож явсангvй. Хvмvвсийн ярихыг сонсож суухад нэг ve тун ч аюултай юм шиг, нэг бодоход авхаалж самбаатайхан vзэлцвэл харин гавъяанд хvрч болмоор ч юм шиг, нэг vгээр хэлбэл, айж нэг vзэж, атаархаж нэг vзэж явсан цаг.

Намайг харуул манаанд гарсан хугацаанд юу ч тааралддагvй байсан болохоор битvвхэндээ бардамнах маягтай. ""гvй ер нь яадаг юм бэ? Цөөвтөр дайсан ирвэл ирэг. Хурдан буу vврсэн эр хvн байна даа, vзэлцээд авахад яадаг юм бэ. Сэхээ самбаатай уужуухан байлдвал дийлж бололгvй дээ” гэж боддог байж билээ.

Нэг өдөр дөрвvүл манаанд гараад байтал дайсны машин дvврэг цэрэг гэнэт гарч ирээд тарж хэвтэцгээлээ. Манай дарга нэг нөхрөө холбоо бариулахаар анги руу буцаалаа. Би тэгэхэд “Ашгvй намайг явуулаагvй нь яамай. Одоо л vзэж алдахгvй юм бол хэзээ цэргийн сургууль эрдэм хийснийхээ хэргийг гаргах юм бэ. За хөөрхий чиг сум тоолж өгнө дөө. Хорь гараадхан хvн ч юуны олон байх вэ дээ. Баатар болдоггvй юм гэхэд хариад нутаг усныхандаа ярих юмтай болж авъя. Эхлээд даргыг нь нухаад авдаг хэрэг ээ гэж бодоод битvвхэн баярласан юм шиг тушаал хvлээн анаж хэвтлээ.

Гэтэл дайсны талаас буу тасхийн, газар доргин, яих дvлийрч нvд харанхуйлаад явчих нь тэр. Арай гэж харахад дайсны бууны ам харлан яг л амин газар руу шивчих гэж байгаа юм шиг vзэгдлээ. Хаагуур сум орчихдог бол гэхээс хуйх хөндvүрлэж, нурууны хvйтэн хөлс чийхарна. Дахин дахин буус тасхийн, толгойны vс хуйхалчих шиг боллоо. Яана даа, хэцvүдэх нь. Босоод зугатах юмсан гэж дарга руугаа харсан чинь тэр ер сандарсан шинжгvй дайсан руу заналтайяа ширтэж байлаа.

Миний айж байгааг гэдэг зvйрлэж хэлэхийн аргагvй. Ингэж байгаад дайсны бууны идэш болох вий гэхээс ясны хөлс дааварлаж, ойр хавь оготны нvх байдаг бол багтаад орчихоор санагдана. Эргэн тойрныг харахад хvний бие халхлах байтугай могойны зулзага нуугдах газаргvй, нvцгэн цагаан тал байх шиг бодогдож, арга ядан дахин ахлагч руугаа хартал хөмхийгөө зуусан хэвээрээ, “Доошоо хэвт!” гэж дохиж байв.

Хvний санаанд ганцхан агшинд хорвоо дэлхий бvхлээрээ багтдаг хойно доо. Би ч олон юм бодож амжлаа. Тулалдах гэдэг чинь юутай ч зvйрлэхийн аргагvй аюул юм даа. Энэ даргын ойртуулах гээд тайван байгаа, миний байж байгаа хоёр таарч дээ. Ээ гэгээн төрийн минь свлд, яаж нэг мэнд гаръя даа хэмээн бодож хавчигнан, ёстой тушаалын эрхээр газарт наалдаж байлаа.

Буу дахин тас тасхийн хоёр чих шуугин, толгойн янгинаадз хамаг биеийн мэдээ алдрах шиг боллоо.

-Одоо ч тэсэхээ байлаа шvv хэмээн шивэгэж биеэ тэмтэрч vзэв. Дайсны ойртож байгаа гэдэг ч яриа алга. Бараг хvний зvс танигдахаар боллоо.

-Эргээд зугт гэж гялайлгадагvй юм болов уу гэж бодсоор дарга өөдөө дахин хартал, нvднийхээ булангаар сvртэй нь аргагvй хялавхийгээд дайсны зvг хөмхийгөө зуун ширтсээн. Нөгөө нөхөр маань огт тэвдэж сандарсан шинжvй, мөлхөж байгаа дайсныг бvртгэх мэт харсаар.

Миний энд л хэцvv газар таарч дээ. Ер нь би vxлийн шороо пурхийх газраа л олж хэвтснээс зайлахгvй. Даргын дэргэд ч очиж болдогvй байгаа даа. Тэгвэл нөмөр тvшигтэй, айхгvй буудалцаж болох байх шvv. Дарга намайг дуудахгvй, мөн хатуу сэтгэлтэй хvн ээ гэж бодож бас амжлаа.

-Галлаад! гэх даргын зандрангуй дуу хангинамагц буун дуу зэрэг зэрэг нирхийж, миний хэвтсэн довцог дээр аяараа хөдөлж, ойр хавийн шороо буцлан, газар тэнгэр нийлэх шиг болоход дотор муухайрч, зэвгэр бор хувцастай дайсан бvдгэрэн холдсоор харанхуй боллоо.

Гэнэт сэрвээнээс нэг юм угз татахад арай гэж нvдээ нээж харвал дарга дэргэд ирчихсэн

-Яаж байна? гэв.

-Яагаа ч vгvй, бие жигтэйхэн, яана аа даргаа

-Шархадсан уу?

-Yгvй дотор аягvйцээд... Та намайг дэргэдээ... гэтэл

-Бvv ай, тэр мөлхөж байгаа дайсныг устга! Гээд мөлхөөд явчихлаа.

Дайсан руу бугаа онилох гэсэн чинь овоо хараа нь харагддагvй. Барьсан мод vзэгдэхгvй мананд орчихсон юм шиг хамаг юм цэнхэртэн цийлэгнэнэ. Нэрэлхээд яаж вэ, vнэн нь тэр юм чинь. Хэвтэж хэвтэж жаахан уужраад харсан чинь хоёр нөхөр маань огт тэвдсэн янзгvй онь холбон буудсаар. Дайнд эр хvн шалгардаг юм гэнэ лээ. Ийм л улс гавьяа байгуулдаг байх. Баатар болно гэдэг чинь над шиг хvн зvүдэнд багтамгvй ажил юм гэж бодон нааш мөлхөж буй дайсан руу хий л гөлөрсөөр байв.

Гэнэт дайсны хэдэн хvн эргээд зугатлаа. Тэгэхээр нь эр хvн байна даа, буудъя байз гээд зориг орж хойноос нь хэд буудаж билээ. Одоо бодоход ниргэсний дараа хашгирах гэгч, нөгөө vгээр хэлбэл, сvvгvй хонь холбоосог гэдэг л тэр болжээ. Бидний араас туслах хvч ирсэн юмсанж. Бид гурав зvв зvгээр. Дарга нар, найз нөхөд баатарлаг тулалдсан гэж биднийг магтана. Хожим ухаан ороод vзсэн чинь нээрээ л дайсны тэн хагасыг цааш харуулсан байж билээ.

Зоригтой эрэмгий тvмэн эрийн дунд над шиг мулгуу эр өдрийн од шиг байдаг биз. Хань бараа л болж байсан байх даа. Тvvнээс биш миний хувь нэмэр гэж юу байх вэ дээ. Тэр хоёрын л гавьяа юм чинь Гэгээн төрийн минь сvлд, сайн нөхдийн баатарлаг вйлс, ач гавьяа л амий минь аварлаа гэж халаглан vглэх шахаж, болж өнгөрсөн байлдааны бодохоос өвдөг чичрэн магнайны хөлс чийхран байлаа.

Ахлагч маань толгой сэгсрэн жуумалзаж аядуун зөөлөн дуугаар,

-Мятав аа, дайтах ямар байна даа? гэлээ.

-Ярих юм биш дарга минь, арай л газрын хөрстэй хамт эргvvлчихсэнгvй гэж хэлэхэд хоолой чичирч, нvдний нулимс бvрхэлзэж байв. Оройхон дарга нар бvх цэргийг жагсаан, болж өнгөрсөн тулалдааны тухай, манай эрэлхэг гурван нөхөр амжилттай байлдаж дайсны арав

гаруй цэргийг устгасан тухай сонсгож, бидэнд баяр хүргэн хөхүүлэн шагналаа. Би юу ч хороож амжаагүй хvн шvв гэж хэлэх гэснээ насных байсан юм бол уу даа, нөхдөөсөө ичээд ам эвлэж өгөөгүй юм. Миний хувьд найман цагийн чөлөө хvнддэх том шагнал. Манай хоёрыг баатар болгосонгvй шvв. Ийм улсад өгөхгvй байгааг бодоход баатар болно гэдэг ч барагтай аавын хvв давдаг даваа биш юмаа. Би юу гэж бодож явлаа. Даанч ичгэвтэр юм бодож байжээ. Дур эзнээ голдоггvй гэгчээр мөн ч том санаатай явж шvв хэмээн өөрийгөө зэмлэж байлаа.

Цэргvвд нам гvм унтжээ. Өдөр дайсантай тулалдсан хоёр нөхөр ч бусдын адил нэгэн жигд тайван хурхирна. Би элдвийг бодон хөрвөөсөөр. Дарийн эхvн vнэр, гашуун утаа хамар аманд шингэчихсэн, чих дvлийрэн шуугисан хэвээр.

-Үзээгvйгээ vзлээ. Төрийн минь сvлд гэж шивнэснээ “яана аа” хэмээн өөрийн эрхгvй чанга хэлчихээд тvннээс айн цочиж бөндгөсхийснээ ёх, ёх яаж тайвширдаг юм билээ. Хvн яахаараа ийм их зориг зvрхтэй амгалан тайван байж болдог юм бол. Энэ хоёрын хурхирч байгааг. Дайтаж эхлэхээр ч орох нvх сvв олдохгvй, яаж ч болдоггvй эд юм. Эрдэнэт хvний амь хутганы ирэн дээр л байх юм билээ. Золтой хяргуулчихсангvй шvв. Дараагаар яаж харуулд гарна аа!

Дайсны буудсан сумыг нэг газарт л тусгадаг, хvнд болон биедээ хавьтуулдаггvй ид шидтэн ч болоосой хэмээн бодлогоширч хэвтсэнээ гэнэт нэг бодол тархинд харваж орлоо. Тэгдэг хэрэг! хэмээн өөрийн эрхгvй уулга алдан өндийгөөд суучихав. Буцаж хэвтээд тvннийг барьж явсан цагт дайсны сум биенд тусна аа гонж. Бvх сум тvн дээр шавчихна. Сум чинь төмөр!

Төмөр болохоор соронзон ховх сорчихоод байх нь гарцаагvй гэх мэт элдвээр эргэцvллэн бодож, бодож,

-Ёстой ухаан ! Найман цагийн чөлөөг vвнд л зориулна. Тvннийг маргааш олохдоо л олно гэж шивнэв.

Дайн тулалдааны тухай зvрх vхvүлсэн бодол хоног хоногоор замхран арилж байв. Хэд хэдэн удаа харуул манаад гарч, бас ч хоёр гурван удаа жижиг тулалдаанд оролцож, дайснаас ганц нэгийг цааш харуулдаг боллоо. Орж байх газар олдохгvй тэвдэн сандарч хөглөж байснаа бодоход хал дол vзсэн хуучин цэрэг болжээ. Эр хvн хэцvв бэрх цагт хатууждаг гэж vнэн шvв.

-Байлдагч Мятав тушаал хvлээн авахад бэлэн vв? Гэж хороон дарга сvртэй асуухад,

-Ямар ч тушаал биелvүлэхэд байлдагч Мятав би бэлхэн! гэж хариуллаа.

Бид сая тагнуулын мэдээ хvлээн авлаа. Хэсэг дайсан хилийн ойролцоо ирж буудалласан байна. Хvн хvч зэвсэг техникийн тоог мэдэн, амьд хэл олзолж ир! Гэж тушаахад,

-Мэдлээ, нөхөр хурандаа, гvйцэтгээ гэж ёсоллоо. Тушаал авахад бага vд болж байсан юм даг. Би заасан газрыг чиглэн явж барсгар хадтай толгойд нуугдан харанхуй болгохоор шийдлээ. Дайсны байрлалыг дурандвал хоёр машин цэрэг бололтой жар орчим хvн хоноглохоор шийдсэн янзтай оромж босгож байлаа. Оройн бvрий болтол эндээ хvлээхээс өөр аргагvй. Тагнаж мэдэх, амьд хэл олзлох тухайгаа нэгд нэгэнгvй нарийвчлан бодлоо. Тийм ч амар vврэг биш. Яаж биелvүлдэг хэрэг вэ гэж удтал эргэлзэв. Олигтой юм санаад орж өгдөггvй шvв. Цаг дээрээ тулахаар учир нь олдоно биз гээд ширхэг ч vүлгvй цэлмэг хөх тэнгэрийг харж хэсэг хэвтлээ.

Өссөн нутаг, аав, ээж, ах дvв, нутаг усныхан, хурдан явдалтай морьд, цэрэгт мордсон, хилд ирсэн, анхны тулалдаан цөм ээлж дараалан санаанд урсан орж ирнэ.

Гэнэт өөрийн эрхгvй инээд хvрч,

-Нээрэн тэр нэг төмөр! Их ажил болсныг яана аа. Бараг өдөржин эрсэн шvv. Тэгсэн хэрнээ хэрэглэдэгvй хэрэглээгvй нь ч болж, амьтны доог болж нэр нvvрээ хөөдөх байснаас зайлахгvй. Мөн ч тэнэглэж байжээ. Их айсных л байхдаа . Биендээ сум хавьтуулахгvй, соронзонд татуулна гээд тvvнийг тэвэрчихсэн харайж байсан бол ч өдийд муу Мятав олон даяар хөгөө дэлгэчихсэн байхдаг шvv. Цэрэг болгон л захиандаа бичнэ дээ. Аа-яа-яа гэж толгой сэгсрэн биеэ тавиртал хөхөрлөө.

Яахаараа тийм юм ухаанд орсон шvv болсон юм бол доо. Хvчтэй соронзон ч нээрээ бууны сум нь юу юм бэ, хэрийн төмрийг vлдээхгvй ховх сорчих байх шvv гэж бодтол гэнэт шинэ арга сонин бодол тархинд минь зурсхийн орж ирлээ.

-Ёстой догь. Яг болно. Хуу татуулна хэмээн би өөрөө мэдэлгvй дуу алдав.

Яаран явж, зориудын эрэл болж байж олсон “учиртай” төмрөө булсан тэмдэгт газраа очин тогоон тагны чинээ дугуй төмрийг малтан гаргаж ирээд тvvнийг юунаас ч илvv нандигнан байлдаг эрийн ширvvн гараар энхрийлэх адил илж, “За хө чи бид хоёр ч тэднийг ганц болгож өгнө дөө. Яг болно!” хэмээн ганцаараа ярьж суулаа.

Дугараг том төмрөндөө бат бэх оосор хийлээ. Үvрч vзсэн чинь биенд эвтэйхэн байгаа гэдэг яриангvй.

-Оройн цагаан гэгээ тасарч, vдшийн бvрий болох вед би товлосон газраа аль хэдийн хvрч, дайсны байдлыг ажиглаж, чимээ чагнан хэвтэж байлаа. Шөнө дундын алдад тэд цөм унтав бололтой, таг чимээгvй боллоо. Хааяа чимээ өгч байсан манаач ч мөн таг чиг болов.

Дуу чимээ гаргахаас болгоомжлон мөлхсөөр зуны айлын чинээ ирлээ. Амьсгаагаа дарж чагнахад нам гvм хэвээрээ. Хааяа хvний яраглах нь дуулдах бөгөөд цөм бөх унтсан шинжтэй. Нэг хvн босоогоороо ve ve дунхгас хийнэ. Тэр манаач нь бололтой.

Харанхуйд нvдээ дасгасаар ойртвол оромжны хойхно сарайж сэрийсэн юм харагдлаа. Бие биеий нь твшvvлээд тавьчихсан буу байхыг vзээд, хэрэг болбол ганц ухасхийгээд л нэг дор тавьсан зэвсгээ төвөгvй авах нь байна шvv. Айхтар мондинууд гэм. Энэ чинь надад л сайн хэрэг. Амттай хоол бэлтгээд тавьчихсан л гэсэн vг. Эдгээрийн минийх гэж тооцъё. Салгаад авчихсан хойно тоо нь аяндаа мэдэгдэнэ.

За даргын тушаал чинь хvн, зэвсгийн тоо, амьд хэл...

Өдөр тоолоход яг л жаран гурван хvн байсан. Энэ болно. Бууны тоог мэдэх төдийгvй цөмийг нь... Хамгийн хэцvv юм амьд хэл! Яах вэ байз. Энэ vврэглэсэн манаачийг л эрхэндээ оруулах хэрэгтэй, чухам яаж өөрийн болгох вэ. Мөлхөж очоод дуу гаргалгvй бариад авна гэж бодъё: Үгvй ээ. Тэгэхээр нөгөө чухал юмаа vврэхийн оронд аманд нь алчуур чихэж, хөл гары нь хvлсэн хvн vврэх болно. Ингэж болох гvй ээ, миний ачаа ердөө хөнгөдөхгvй . Яая даа байз. Эр хvний дотор эмээл хазаартай морь багтдаг гэдэггvй билvv. Ганцхан л арга хэрэгтэй сэн гэж өөрөөсөө ухаан шаардаж хэсэг ажиглалаа.

Гэнэт манаач буугаа барьсан юм уу, мөрлөсөн vv, vврсэн vv гэдгийг мэдэх хэрэгтэй боллоо. Ялигvй ойртоод харвал vврэглээ манаач буугаа бvр лав vврчихсэн, тvvгээрээ тvшиг хийгээд ганхаж ч байгаа юм шиг.

За, хэргээ бvтээж болно. Одоо шийдсэнээ хийх цаг боллоо гэж бодсоор босож зогслоо.

Мятав минь одоохон эхлээч гэх шиг эх нутгийн зvгээс урьхан салхи сэвэлзэнэ. Догдлон байгаа сэтгэлээ дарж, бодсоноо хийхээр шийдэж оосрын нь шалгаад соронзонгоо vврлээ. Татдаг талы нь сарайж сэрийсэн бөөн бараан юм руу харууллаа.

Мод төмөр харшилах төдийхөн чимээ гарснаа өнөөх олон буу хоромхон зуур ирж соронзонд минь наалдчихлаа. Сарайж сэрийсэн бараан юмны оронд овойж торойх хумсын чинээ л юм үлдсэнгүй. Ховх сорчихжээ. Юу ч болтугай цөмий нь гарыг мухарлалаа.

Одоо манаачийг нь соруулах цаг болж гэж шийдээд цаашаа хараад дунхаганаж байгаа манаач руу соронзонгоо харуулав. Би ч ангийнхаа зүг шогшиж гарлаа. Ачаа үүрэг ч зэгсэн хүнд болжээ. Эргэн харвал манаач эрийн буу соронзонд аль хэдийн наалдчихсан эзэн нь бууныхаа оосрыг мултлах санаатай сарвалзаж байлаа. Бас цаашаа зүтгэж үзэж ч байгаа бололтой.

Манаач арга нь барагдсан бололтой муухай ориллоо. Тэр дуунаар дайсны цэргүүд шулганалдан хашгиралдаж эхлэв. Би ч түүнд бууныхаа оосроос мултрах завдал өгөлгүй явдлаа арай хурдатгаж байлаа.

Дайсны муухай орлилдож хашгирах чимээ бүр холдсоор. Гахай явган, нохой нүцгэн барьсан модгүй тэд яав л гэж дээ хэмээн инээд хүрч байж билээ.

Хүн гэдэг амьтан айхтар шүү ! Нөгөө манаач чинь орилж нэг үзнэ. Зүтгэж нэг үзнэ. Сарваганаад л байгаа бололтой. Ярдаг эр байж билээ. Ар тийшээ татагдаж яваа хүн чинь унахгүйг хичээж зөвхөн тэнцэж байхын хүслэн болж явдаг юм билээ. Эргэх гэхээр уначих гээд яаж ч чадахгүй явааг би бүр түрүүнд мэдсэн юм.

Тэр буугаа давчуу оосортойг мэдэхгүй даанч лав үүрсэн байсандаа л миний олз болсон юм. Өсөхөөсөө морь уургалсан би өдөр туршин үзэж байхдаа яаж ч улавчилж суугаад тогтоогоогүй юм. Ийм айхтар хүчтэй татагдахыг анх удаагаа үзэж байгаа хүн ч яаж тогтоох вэ дээ. Тэгэхдээ тун хөл сайтай эр байсан санагддаг юм. Муухан эр бол муухай орилоод хүржигнэтэл чирэгдэж ачааг минь хүндрүүлэх байсан. Тэр тэгээгүй юм шүү.

Би соронзонгийн гайхамшигтайд урамшин зоригжсоор баяр хөөртэй, их олз омогтой ангидаа эсэн мэнд ирж, тушаалыг ёсчлон биелүүлснээ даргадаа илтгэсэн юм. Цэрэг, цэрэг чигээрээ төрдөггүй гэдэг үнэн юм шүү.

Би Өлзий гуайн зааснара сураглаж явсаар хоньчин Мөнхтэй уулзлаа. Тэр өдөр Мөнх гуайн хонины ээлж таарчээ. Намхан цэнхэр уулсаар эргэн тойрон хүрээлэгдсэн өргөн хөндийд хойд биед байх ухааг бүрхэн соргог сэмүүн бэлчээрт хонин сүрэг тавтай идээшлэнэ. Тэнүүн талын дундах холбоо нуурын захаар адуу мал багшран бараантаж үзэгдэх бөгөөд тэндээс нэлээд зайдуу байх цагаан гэрүүдийн яндангаас шингэн цэнхэр утаа баагиж, гүүн зэл орчимд унага даага тонгочин давхилдана.

Голын эрэг даган хэд гурваар тархан буусан айл саахалтын хооронд морьтой багачууд хөндлөн гулд давхилдаж хаа нэгтэйгээс үхэр мөөрөн дуу янцгаах ньхүүхэд багачуудын цовоо шингэн дуутай хослон сонсогдоно.

Энэ бүхнийг сониучлан цэвэр цэнгэг агаар, түмэн зүйлийн ургамлын үнэр танарыг таашаан явах юутай бахтай. Ай тэнүүн жаргалант түмэн амгалан монгол эх нутаг минь. Цагийн сайхан дэлгэр зуны эхэн сар, газрын сайхан хөдөө нутгийн уужим хөндий.

-Та Мятав гэдэг хүнийг таньдаг уу? гэж Мөнх гуайгаас асуулаа.

-Адтай Мятав гэж нэг танил бий. Аавын цээж Мятав ч гэж бас бий. Аль нь юм бол доо?

-Мэдэхгүй, их эртэй, зоригтой, лут сэдээч, ухаалаг хүн юм гэнэ дээ.

-Өө тэгвэл адтай Мятав гарцаагүй мөн. Тvvнтэй дvйх арга ухаан, авхаалж самбаатай аавын хvv ч ховор шvv. Өөдлөхөд санах сэдэх гэж vг байдаг даа. Тvvнийг бvрэн эзэмшсэн хvн бол Мятав л байгаа юм.

-Та тэр хvний явдлаас ярьж өгөхгvй юу?

-Би мэддэгээ ярьж ч болно оо, чи юу боловч Эрдэнэтэй уулзаарай. Тэр Мятавтай нийлж олон жил ан гөрөө хөөсөн хvн дээ. Санаанд хэд гурван юм бий байх. Хvv минь, Өвөр жаргалантыг мэдэх билvv? Тэднийх тэр хавьд л байгаагаас зайлахгvй гээд хэсэг бодлогоширсноо

-За даа би ч тун мунгинуу хvн дээ. Бодоод байхад тvvний ярьснаас хоёр гуравхан юм ухаанд минь vлджээ.

НЭГ СУМААР ХОЁР ЧОНО

Мятав цахиур буугаа vvpчихээд нэгэн халуун өдөр уулын хэцээр харж явжээ. Чулуу хvртэл данхтай халуун цайд гараа хvргэсэнтэй адил улайдсан жин vдийн халуун болов.

Морио чөдөрлөчихөөд хадан дэл дээгvvр өнгийтөл ойролцоохон хоёр том чоно халуун наранд нам цохиулсан мэт тэрийн хэвтэж байлаа. Хар авахуулчих вий гэхээс буцаж болдоггvй, байж болдоггvй яг гацчихлаа.

“Буруу газраас л өнгийчихлөө. Тэр зvvн дэл дээрээс гарч ирсэн бол нэвт буудчихад болохгvй гэх газаргvй юм. Яадаг хэрэг вэ, зvvн дэл өөд мөлхдөг юм бил vv? Яршигтай юм даа, энэ халуунд,...Нэгийг нь буудахаар нөгөөг нь алдчихна. Цахиур буу цэнэглэх хооронд хэдэн уул даваад талийна” гэж бодлоо. Тэгснээ халуун наранд элгээ маарштал дэмий хэвтэж байхаар хоёуланг зэрэг агнах арга сvвэгчилдэг хэрэг ээ гэж ажиглаж гарлаа. Гэв гэнэт тэмээний хорголын чинээ бөв бөөрөнхий чулуу хоёр чононоос наахна тэгэхдээ нэгэнд нь нэлээд ойрхон байгааг vзэж аргаа дорхноо оллоо.

Юу ч гэсэн мууижртал нь дэлсчихмээр овоо шаг хийсэн эр чулуу бололтой. Сарьсан хоншоор дээр нь тааруулсан байхад ч учир бий. Суманд бол огт санаа зоволтгvй. Замдаа нэг хvч аваад л хулхиар нь орчихно. Нар тусаж байгаа тэр гялгар бөөрөн дээр бол “нимгэднэ” Наад бараан хэсэгт баривал “зузаадна” Тэр гялгар бөөрөнхийн наад амсарт бол яг таарна. Сум бөөрөнхий, чулуу бөөрөнхий! Бильярдаар бол яг л хоёр буланд гэсэн vг. Товлосон газраа шагайн гохоо атгалаа. Шаг хийх яхир чимээ дуулдсанаа пvд, таг хийх дуу зэрэг гарч, хоёр чоно умираад явчихлаа.

Чулуунд оногдож муужирсан чононд гvйн хvрч, муу хийж аваад нөгөөдөх дээр нь ирвэл сум яг хулхинд нь туссан байжээ. Мятав ингэж нэгэн сумаар хоёр чоно агнаж, ганзагаа мялаасан удаатай. Ангийн тэнгэртэй яваа хvнд ч арга ухаан дорхноо олддог юм билээ.

УТАС ОЛСНООС ХҮЧТЭЙ

-Мятавын явдлаас vзсэн өөр юм байна уу Мөнх гуай?

-За даа өөр юм vгvй шив дээ.

-Ингээд л болох гэж vv?

-Харин ээ юу сан билээ. Аа тийм. Манай муу идэмхий солби шарыг... гэж тодхон хэлээд инээн ингэж ярилаа.

Хэдэн жилийн өмнө юмсан. Манайх нvvж явлаа. Өвөр Жаргалантын голоор нvvдэл маань гарах болов. Хэсэг, хэсэг булагнаж ногоорон эргэлдсэн хэцvv бэрх тохой цvнхээл элбэгтэй энэ голыг гармы нь олж гарахаас биш дуртай болгон санааныхаа зоргоор гаталж амждагвй билээ. Ачааны түрvvч голын нөгөө эрэг дээр гарч байтал цаанаас Мятав хатирдаг хээрийг

уначихсан хврч ирэв ээ. Амар мэндээ мэдэлцээд:

-Хаа хврээд буцаж явна даа гэж асуувал

-Агентынд очиж аахар шаахар юм аваад л явж байна гэлээ. Ачааны хамгийн сvvлд явсан, хоёр хөхvvр айраг ачсан солби шар тайлаг голын тэг дунд орж ирснээ бурантгаа тасдуулан сууж vлдээд,ийш тийшээ харж байснаа ингээд л дvvрье гэсэн аятай муухай орилон дайвганасаар ойчоод өглөө.

Амы нь сайн боож тэгнэсэн хөхvvртэй айраг усанд живж орохгвй байгаад шар тайлаг доошоо ч ордоггвй, хөллөөд босож ч чаддагвй өөөдчихсэн бололтой, аврал гуйсан нvдээр биднийг ширтэн сэвсээрээ булан орилсоор усны урсгал даган хөвж эхэллээ. Ачаатай тайлаг гарамнаас аль хэдийн ходож ойртон очиж болохооргвй, ус нь ногоорон эргэлдсэн том цvнхэлд хврч, наашаа ч vгвй, цаашаа ч vгвй болоод усны эргvvлэг даган өөрийн эрхгвй эргэлдэн хөвсөөр. Би хий бухимдан: -Ээ, малын шаар! гэж хараал тавьж, хөж! хөөг! хэмээн дотроо дэвслэн хичнээн хашгичсан боловч огт нэмэр болсонгвй. Мятав:

-Тэмээ усанд мууг хэлэх vv, энэ одоо босохгвй ээ! Эргvvлгэнд орчихож, гарч ирэх горьдлого тасарлаа л даа гэв.

Би яадаг ч аргаа олохгвй, улам цухалдаж,

-Ийм дvvрсэн мал гэж байдаг аа. Бусад нь гармаар давгвй гарчихаж байхад...Даавуу хэмлэхээс өөд идгвй, заяагвй мал байх гэж яая даа та минь, Дvvрлээ л дээ гэтэл Мятав:

-Энэ чинь тийм их идэмхий мал юм уу? гэлээ. Би ч тэр тайлгийг муучлахад vг хайхралгвй гэсэн шиг.

-Яриа юу байх вэ? Дvvрчихсэн идэмхий золиг байгаа юм. Энэ яваа насандаа уранхай тасархай даавуу урдуураа зvгээр өнгөрөөж огт vзээгвй амьтан! Тэмээ сэжигч амьтан, харин vвнд эрээлэх юм гэж даанч байхгвй дээ! хэмээн хэлж орхилоо.

Мятав “Өөр аргагвй” гэж шийдмэг хэлэд өврөөсөө оёдлын машины утас гаргаж нэлээд хөвснөө тэрэгтэй уснаас тэмээ рvv шидээтэхлээ. Тэрэгтэй улаан утсыг дэргэдээ буунгуут идэмхий шар ч мэргэжсэн минь энэ гэсэн шиг vmхээд авах нь тэр. Яаж байгаа юм бол доо гэж гайхшаа баран ажиглаж зогстол Мятав утасныхаа vзvvрээс угз татан цааш алхлаа. Идэмхий шар тайлаг ч хөвсөн янзаараа чирэгдэж эхлэв. Мятав нилээд явж тогтуухан ногоорон эргэлдэгч эргvvлэгт тохойноос орлио шарыг гаргах зуураа голын эргийг няхуур ажиглаж байгаад усны урсгал сөргөн гарамны зvг ачаатай тайлгийг дураараа хөндлөн гулд чирж гулдарч явлаа. Идэмхий шар тайлаг учрыг олоогвй хэрнээ таатай байгаа янзтай, хялгас төдий vl ялих нарийхан утсанд ачаа бараатайгаа цуг чирэгдэн, усны урсгал сөрж яг л усны шувуу аятай хөвж яваа vзэгдлээ.

Миний гайхсаныг хэлээд баршгвй. Гараад ирлээ шvv гэж бодохоос баярласан гэдэг учиргвй.

-Yгвй мөн хачин аа! Муу солби шар минь элдэв даавуу шувуу vлдээдэггвй хамж иддэг vнэн идэмхий амьтан гэсэндээ тэрэгтэй утсыг овоо vmхэж шvv гэж vглэл бухимдал маань инээдээр солигдов.

Солби шар тайлаг уснаас гараад юу болов доо гэсэн маягтай усаа сэгсэрснээ аманд орсон дээр нь... гэсэн шиг тэрэгтэй утсыг ховдоглон хвлхсээр бусад тэмээ рvvгээ очиж билээ.

-Үгвй бас хачин юм даа. Мятав аа, тайлган тэмээг ачаа бараатай нь хамт оёдлын машины утсаар чирж их уснаас гаргана гэдэг санаанд багташгвй юм шvv. Алив наад утсыг чинь vзье гэвэл Мятав нэг их гоц гойд юм боллоо гэж бодсон янзгвй.

-Үз л дээ. Юм оёдог жирийн л утас шvv дээ гээд надад утасныхаа нэг хэсгийг төвөггвй тасдаж өгснөө

-Усанд хөвсөн бие их хөнгөрдөг гэж ярилцдаг байх аа! гэж байсан юм шvv.

Биеийн тамирын ордны өргөн цэлгэр танхимд хvmvvc пиг дvvрсэн байв. Таван ханатай гэрийн буурийн чинээ дэвжээн дээр өндөр гулзгар хvн, намхандуу лагс биетэй залуу хоёр ач тач ноцолдон дээр дороо орж годройтон дунгуйлдан боловч хэн нэг нь оноо авч чадахгвй байлаа. Нэг нь өрсөлдөгчөө өргөөд чулуудсан чинь нөгөөг нь унахдаа хөлийг нь хаман дарж ойчлоо. Өндөр гулзгар эр ганц горьдлого маань энэ боллоо гэсэн мэт байдаг чадлаараа нумлалаа. Намхан нуруут ч ийм болгоод алдчих вий гэсэн янзтай анаж, байдаг чадлаараа дарсаар. Өрөөсөн дал нь дэвжээнд хvрлээ.

-Уухай дараад бай, дараад бай хэмээн танхим дvvрэн шуугиан боллоо. Өөөдсөн мэт хэвтээ залуу шvд зуун гэдийж, дээр нь байгаа эр байдаг тамираа шавхан цээжээрээ дарсаар... Дарж даруулж байгаа шинжгвй огт хөдлөлгвй хvч нь яг тэнцэн нэг л хэвэндээ. Цагаан хувцастай шvvгч хэрхэхийг отон цаана нь ажигласаар. Олны учир тоймгвй шуугиан vргэлжилсээр. Гэнэт хурган дотортой хvрэн торгон дээлтэй ануухан өвгөн суудлаасаа босож,

-Дараад нэмэргвй, тэнхээний гарз. Хө лий нь солбиод гэж хуруугаараар зааж хэллээ. Бөх ч санаа авсан мэт баруун хөлнийх нь доогуур гараа хийж цаад хөлнөөс нь зугуухан татлаа.

-Зөв, зөв. Одоо цээжээрээ сайн дар! гэж өнөөх өвгөн хашгирна.

Шvгэл тасхийн, учиргвй шуугиан нижигнэсэн алга ташилт болж хувирлаа. Тэр өвгөн чинь хэн сэн билээ, vзсэн хvн шиг. Унжуудуу хамар, урт эрvvтэй, сэргэлэн хурц нvдтэй, амьдралын олон он жилийн хугацаанд хал дол vзсэнийг гэрчлэх мэт хэдэн гvн vрчлээ суусан өргөн сайхан магнай, тэгш сайхан шvд бvхий, цээж тэвхгэр зузаан, залуудаа сайхан эр явсан болов уу гэмээр янхигардуу чацархаг биетэй, хөнгөн шингэн, нvдэнд дулаахан сайхан өвгөн байх чинь. Хаана vзлээ?

-Аа тийм. Мятав гуай байна. Яг дvрээрээ мөн гээд би тэр хvн рvv олны дундуур дайрлан зvтгэлэв. Хvн амьтан замд тээглээд ер явж болдоггвй.

Нэг харсан чинь Мятав гуай бах нь ханасан янзтай инээж хажуугийнхаа хvнтэй ярилцсаар хаалгаар гарч явлаа.

-Хөөе Мятав гуай гээд би байдаг чадлаараа хашгиртал

-Сэрээрэй залуу минь гэсэн бvдvvн баргил дуу гарч, хөнжлөөс татаж байлаа. Би зvvдэлжээ. Хайран зvvд гэж харуусан өндийтөл өчигдөр эрэлд яваад ирээгвй байсан Эрдэнэ гуай аль хэдийн хувцаслалчихсан цай уун сууж байв. Би нэгд зvvдэлж хашгирсандаа, хоёрт Эрдэнэ гуайг шөнө ирэхэд нь сэрээгvйдээ бантан ичингvйрхэн шуухитнан хувцаслалаа.

-Аль хар амрав даа. Арай эрт сэрээчихэв үү дээ. Цай уу гээд Эрдэнэ гуай миний өмнө тавагтай өрөм тавьж цай аягалж өглөө. Эрдэнэ гуай цай уух зуураа:

-Өчигдөр хэдэн тэмээгээ харж гадуур жаахан яваад олсонгуй. Өнөөдөх дахиад л шогшихоос доо. Манайхан чамайг надтай уулзахаар ирсэн гэж ашгүй надад түрvvхэн хэллээ. Золтой л унтаагаар чинь орхичихоод мордоод явчихсангуй гэм. Хот газрын хvнийг хэлэх үү, нас залууг хэлэх үү, нойртой байлгуй яах вэ гэж миний сантаж байгааг мэдсэн янзтай хэллээ.

-Би танаас ганц нэг юм асуух л гэж ирсэн юм. Та яаруу ажилтай байгаа бол хамт мордоод замдаа яриулсан ч болох л доо гэж намайг өгvvлтэл:

-Хvн уулзахаар зориуд ажил болж ирж байхад хаанаас тэгж болох вэ? Ах чинь хэрэгтэй бол хэдэн тэмээндээ маргааш явсан ь болох шvv дээ гэлээ.

-Ялтай ч юм биш ээ гэж би түгдэрснээ:

-Та Мятав гэдэг хvнийг таньдаг гэл үү? гэж асуув.

-Ямар Мятав?

-Адтай Мятав

-Танихаар барах уу даа...

Эрдэнэ гуай босож айргаа бүлснээ шуугин байгаа хөхvvртэй айрагнаас хувинд уудлан өмнө минь тавив. Би сэнгэнэсэн сайхан айрагнаас аягалан залгилж,

-Та Мятав гуайн ажил явдлаас надад ярьж өгөөч гээд учирсан хvmvvc, тэднийг ярьсныг товч хэлэхэд Эрдэнэ гуай:

-Үнэндээ хөөрхий, яг л тэгж ярьдаг юм.

-Чи өөртэй нь уулзахыг бодоорой. Охин хvv хоёроо дагаж хөгшинтэйгээ хот ороод хэдэн жил болж байгаа юм. Мятавын ярьснаас би хоёр юмыг нь л сайн санаж байна. Тvvнийг түрvvчийн улс чамд яриагуй бололтой. Миний хувь болгож үлдээсэн юм байлгуй дээ гээд инээв.

-Ээ дээ, тvvнийгээ л гэж би дуу алдав.

МЭХЭЭРИЙН АМТ

Хэдэн хурга шингэнээр гvйлгээд болдоггүй. Мэхээр сайн юм гэнэ гэж дуулаад Мятав ойд очиж, оготно хөөөлсөн жаахан мэхээр олоод, багадуулж хэлбэл vдийн газар, бадруулж хэлбэл хоногийн газар ирсний хэрэг юу билээ, ахиухан байвал зvгээр ч юм уу гэж санан ой дундуур хэрэн бэдэрч явжээ. Тэгсэн чинь нэг их том баавгай идэш хайсан янзтай огт сэжиг авалгуй явж байгаа vзэгдлээ. Яадаг хэрэг вэ? Буу ч байна, сум ч байна, цааш харуулчихдаг хэрэг үү гэж хэсэг эргэлзлээ.

Мориноосоо буун буугаа шийрлэх зуур энд нь нударчихаж болно. Харин тvvнийгээ яаж гэр өөдөө дөхvvлдэг хэрэг вэ? Алахаасаа өлгөх нь.... гэсэн бодол орж ирлээ. Нээрээ тийм, бараг сум сунган аймаг алгасан гэр орноосоо зайдуу яваа ганц хvн энэ том амьтныг алахад амины нь гарз юм гэж эргэлзэн буудахаа болилоо. Яаж гэр өөдөө дөхvvлье дээ. Туултай биш, дуудалтай биш хэмээн санаж санаж нэг арга олов.

-Гарцаагуй бүтнэ гэж шивнээд шалавхан мордож баавгайг амдлаа. Үvгээр л ирнэ шvv дээ гэж бодон ойн нэгэн цоорхойд мэхээртэй хvvдийгээ энд тэнд нь жижигхэн жижигхэн тэгэхдээ гоожчихооргуй цоочлоо. Ганзагалж явсан арваад алд сурныхаа vзvvрээр амы нь сайн

боочихоод хол оо очиж, нөгөө үзвүрээс нь барин тэр том амьтны хэрхэхийг ажиглаж байлаа. Баавгай явсаар нөгөө ойн чөлөөнд ч гарч ирлээ. Ер сэжиг авсан янз алга аа! Үзэхгүй явчихна уу даа, энэ монди чинь гэж шивнээд хэсэг харлаа.

-Алхаад өнгөрөх нь шvv. Баавгай ижилгүй тэнэг гэдэг нь үнэн болж таарлаа гэж бодуут сурнаасаа жаахан жаахан угзчив. Баавгай гэнэт зог туслаа. Амь голтой юм шиг татав, татав, ухас ухасхийж байгаа тэрхvv ер бусын “амьтныг” сонирхсон эгдvvцсэн янзтай ширтэж байв. Мятав ч угзчихаа больжээ... Баавгай адтай хөдөлж байсан хачин “амьтан”- хvvдийг гайхсан янзтай ажиглаж, залхуутай тэгэхдээ хянуур нь аргагүй тvvнд ойртлоо. Бvр очоод шинжиж гарав аа. Тэгснээ хvvдийг долоож эхлэв. Сайхан амттай хоолтой учрав гэсэн янзтай ийш тийшээ харснаа ум хумгүй долоолон хэл амаа билvvдэх нь аргагүй дуртай юмтайгаа учирсныг гэрчилнэ. Болдогсон бол бvхлээр нь залгичихмаар байгаа бололтой. гэвч аманд нь олигтой юм орж өгөхгүй байгаа янзтай хий л нухчин тунтаганана. Одоо амты нь бvрэн авах шиг боллоо гэхтэйгээ зэрэг Мятав хvvдийтэй мэхээрийг угз татсан гэнэ. Баавгай амттай хэрнээ “амьтай” хоол гэж байдаг байж дээ гэсэн янзтай цочсоноо хvvдий рvv ам хамраа шилэмдсээр очиж бас л долоолов. Удвал, хvvдийгий нь хvv татчихаад аль ч vгvй болно. Баавгайд тухлах чөлөө өгөхгүй юм шvv гэж бодон сурнаасаа угз татав. Бас л хойноос нь айсуй.

Мятав ч гэрийн зvг ергvvлсээр, баавгай ч хvvдийтэй мэхээрийн хойноос шогшсоор. Ёстой барахгүй цадахгүй хоол гэдэгтэйгээ тэр баавгай учирчээ. Ойртож ирээд долоотол гэнэт годхийн алга болно. Амттайг нь бодвол идэж барж салахаас нааш санаа амрахгүй гэсэн янзтай хvvдийтэй юмтай өнөөх баавгай хөөцөлдсөөр. Нар хvvшлэхийн алдад баавгай, хvvдийтэй мэхээр Мятав гурав гэрийнхээ урд модтой толгойд хvрч иржээ.

Хэдэн хурганд жаахан юм vлдвэл харамлаад ч яах вэ идвэл идэг, гэрийнхээ хаяанд ч ирлээ гэж бодоод бууж, буугаа эхэллээ. Баавгай, баригдаж өгөхгүй зовоосон хоол тогтсонд санаа нь амарсан бололтой, өнөөх хvvдийг хvv татан амаа олохгүй vmхэлж эхэллээ. Өрөвдмөөр гэнэн ч амьтан юм уудаа. Алж хядахын дон туссан биш, гэм тариагүй амьтан шvv дээ энэ чинь. Буудалгүй орхичихдог ч юм билvv гэж бодож байтал мэхээр нь барагдсан ч юм уу, хорхой нь дарагдаж ухаан ороод хажууханд нь хvн байгааг гэнэт олж үзэж зэvvцсэн ч юмуу, муухай архираад дайрах гэжээ. Тэгмэгц Мятавын санаа шулуудан тvvнийг буудан унагав. Хаа байсан алсын хяраас хаяандаа тийм том ан дагуулан авчирч эд бад хийснийг хvmvvс нvдээрээ үзэж байж арай гэж үнэмшсэн билээ.

ХӨШҮҮРГИЙН ЭРДЭМ

Ойрд үзэгдэхгүй хэдэн морио харах, бас ч малгайнхаа всийг сэргээе vv гэж Мятав Батхаан ууланд гарсан юмсанжээ. Бараг цатгалан оготно шургаж багтамгүй шигvv ойд модны мөчиртэй ноцолдсоор яваад нэгэн хэсэг чөлөөнд гарч иртэл хvний давчидсан муухай хашгирах дуу, модны мөчир шажигнан хугарах чимээ гарав. Эргэн тойрон юу ч алга. Хvний хашгирах дуу ойртсоор. Хариу чимээ өгчээ. Модны мөчир гишvv тас нясхийж байснаа дээрээс нэг хvн ум хумгүй харайж яваа харагдана.

-Амь авар! Зэрлэг гахай! гэж өнөөх хvн хашгирсаар наашаа байдаг чинээгээрээ харайж байв. Ойн хэсэг чөлөөн цаад шигvv мод ярагдан зугтсан хvний замаар нэг том гахай гарч ирэв ээ!

-Хэрэг бишидлээ яадаг билээ. Гар хоосон хvн зэрлэг араатны өөдөөс ямар хариу хийдэг хэрэг вэ? Харсаар байж эрдэнэт хvнийг зэрлэг араатны аманд өгч яаж болох вэ гэж Мятав гайхшаа баран бантаж зогссоноо, эргэн тойрноо харав. Гэтэл нэлээд урт барагцаалбал

дөрөв таван алд хэрийн овоо бядтай сургааг хэвтэж байлаа. Бас л гэнэт нэг санаа тархинд нь харван орж иржээ. Түүнд учиргүй олзуурхан “дэр,дэр” гэж амандаа шивнэн ийш тийшээ харав. Хажууханд минь бүдүүн гээчийн салаа мод харагдлаа. Модны ац овоо өндөр ханын эрсийн дайтай байсан санагдах юм. Хүн гахай хоёр модонд тээглэхгүй болохоор аль аль нь байдгаараа хурдалж байгаа бололтой. Ус уух хувьтай хүн юм даа. Хүний үр ялгаа юу байх вэ хөөрхий, хийморьтой л явна шүү хэмээн баярлаж:

-Наашаа чиглээд гүй! харайгаад бай! гэж хашгирлаа. Өнөөх хүн ч амь тэмцэн харайсаар айлын дайтай ойрхон ирлээ. Мятав,

-Битгий сандар! Энэ сургаагны үзүүр дээгүүр харайгаад гар! Хол битгий явчихаарай гэж хашгирлаа.

Өнөөх хүн ч амь авах эцсийн арга энэ гэсэн шиг улаан гүйхээрээ ирж заасан ёсоор нь сургаагны үзүүр дээгүүр эрчээрээ харайлаа. Том бодон ч аманд орсон олзыг алдахгүй гэсэн шиг хар хурдаараа айсуй. Мятав биеэ харагдуулахгүйг хичээн модонд таширлан зогсоод, сургаагны их талын үзүүрээс барин анаж байлаа.

Бодонгийн урд хоёр хөл сургаагны нөгөө үзүүр дээгүүр гарч ирэнгүүт л барьж байсан үзүүрээ байдаг чадлаараа огцомхон нь аргагүй, газарт шигдтэл дарчихсан чинь хүчтэй хөшилтөнд өртөгдсөн өнөөх бодон эргэлдсээр дээшээ хөөрч гарчээ. Ончий нь тааруул хөшсөнийх юм байх даа, хөөрөөд л байж. Нэг харсан чинь бүр дээр гарчихсан бараг л хомоол шиг жижигхэн хар юм харагдаж байсан гэнэ. Удаж удаж бодон доошилж, яг л харвасан сум шиг юм бууж ирэхэд газар лүг хийн доргих шиг боллоо. Тэр том биетэй амьтан толгойгоор газар шааж унасан бололтой, толгой нь бараг цээжиндээ орчихсон байжээ. Ингэж тэр хоёр хангай дэлхийн хайрласан хишгийг санамсаргүй хүртэж, том ангаар ганзагаа мялаажээ. Эр хүн гэдэг чинь эрээрээ сүрээрээ, ухаанаараа хээрийн догшин хэрцгий араатны сүр сүлдийг зайлуулж явах учиртай юм гэж Мятав ярих дуртай.

ДАХИАД Л ТОМИЛОЛТ АВАХААС ДАА

Миний томилолтын үр дүн энэ. Эрэл маань урагштай бүтэмжтэй байгаад олзуурхсаар нийслэл хотдоо буцаж ирлээ. Эрдэнэ гуайн зааснаар баримжаалж, адтай Мятавынхыг сураглаж явсаар тав дахь хоногийн өглөөгүүр орон сууцны шинэ хорооллын тохилог байрны нэгэн хаалгыг тогшив.

Хананд янхигардуу чацархаг бие, унжуудуу хамар, урт эрвүтэй, дөлгөөн сайхан нүд, хэдэн гүн үрчлээ суусан өргөн саруул магнай бүхий ухаалаг байрын нүдэнд дулаахан сайхан өвгөний зургийг хүндтэй байрлуулжээ. Тэр гарцаагүй адтай Мятав мөн! Би Мятав гуайг нэг л ер бусын хүн байдаг болов уу гэж төсөөлөн бодож явсан юм. Гэтэл санаснаас огт өөр, хүн хүнээс онцгойрч ялгарах юм даанч үгүй, ёстой л хамгийн эгэл жирийн хүн байлаа. Хаалга тайлж, тохилог аятай гэртээ урин оруулсан төлөв сайхан эмэгтэй ч яг аавыгаа дууриаж төржээ.

-Танай аав чинь Мятав гуай бил үү?

-Тийм ээ

-Аа ашгүй, би уулзах гэж ирсэн юмсан.

-Аав өнөө өглөө дvvгийнд очихоор Өвөрхангай аймаг руу онгоцоор явчихсан шvv дээ гэсэн уриалагхан намдуун дуу намайг балмагдуулав.

Дахиад л томилолт авахаас даа

1980 он

Эх сурвалж:

www.elibrary.mn

Формат, фонт зэргийг бага зэрэг янзалж pdf
хэлбэр уруу хөрвүүлсэн:

The Weatherman

<http://weatherman.blog.banjiig.net/>